

אחנתון

של השושלת השמונה-עשרה במצרים. ההנחה המקובלת היא, שנולד לאמנחותפ השלישי ולמלכתו הראשית, תיה, בשנת 26 למלכותם (1379/1362 לפנה"ס). אמנחותפ הרביעי ירש את אביו לאחר 38 שנות מלכות, ייתכן שלאחר מלכות משותפת של שניהם לתקופה שנמשכה עד 12 שנה. תאריכים אפשריים למלכותו של אחנתון (התלויים במחלוקות בכרונולוגיה המצרית) הם בין 1367 ל-1350 לפנה"ס או מ-1350/1349 לפנה"ס ועד ל-1334/1333 לפנה"ס. אשתו העיקרית של אחנתון הייתה נפרטיטי, שנעשתה מפורסמת בשל פסלה, הנמצא כיום במוזיאון המצרי באי המוזיאונים שבברלין, ומוצג כיום בבניין המוזיאון הישן.

היו כאלה שזיהו אותו כ"נפחורוריה מלך מצרים" הנזכר כנמען של חלק ממכתבי אל עמארנה, והציעו כי זה היה שמו באכדית.

פסל של אמנחותפ הרביעי

1 המהפכה האתניסטית

אמנחותפ הרביעי היה מהפכן דתי, ובשנה הרביעית למלכותו הנהיג במצרים את האתניזם, שהעלה את אל השמש, אתון – שקודם לכן היה אל מדרגה שנייה – למעמד של אל עליון, במקומו של האל אמון. המהפכה הדתית הזו החלה כנראה עם החלטתו להצהיר על קיום פסטיבל-סד. פסטיבל-סד, היה ציון יובל מלכותי אמור לחזק את כוחותיו האלוהיים של מלכותו של פרעה. למרות שהפסטיבל נערך בדרך כלל בשנה השלושים למלכותו של פרעה קיים אותו אמנחותפ הרביעי בשנתו הרביעית כצעד יוצא דופן.

באותה שנה החל לבנות את בירתו החדשה, אחתאתון ('האופק של אתון'), שזוהתה כתל עמרנה. בשנה החמישית למלכותו, שינה אמנחותפ הרביעי את שמו באופן רשמי לאחנתון (בין הפירושים המקובלים: 'הראוי לעבוד את אתון', 'בחירו של אתון' ו'הרוח המפוארת של אתון'), כעדות לפולחן החדש. התאריך שניתן לאירוע כנראה נפל ב-2 בינואר של אותה שנה. בשנה השביעית הועברה הבירה מנא אמון לאחתאתון במדבר המערבי, אם כי בנייתה של העיר נמשכה עוד שנתיים לאחר מכן. לכבודו של אתון, הוא גם בנה קומפלקס מקדשים מהמסיביים ביותר במצרים העתיקה, כולל המקדשים בכרנך ונוא אמון, ליד המקדש הישן לאל אמון. במקדשים אלה עבדו את אתון בשמש הישירה, בניגוד למקדשים החשוכים שבהם עבדו את האלים הישנים. מקובל, כי אחנתון חיבר גם תפילה לאתון.

במקור, אחנתון הציג את אתון כווריאציה של האל העליון המוכר, אמון-רע (אל שהוא תוצאה של עלייתה לגדולה של כת אמון, שהביאה להתמזגותו של אמון עם אל השמש רע), בניסיון להציב את האמונה החדשה בהקשר מצרי מוכר. אולם בשנה התשיעית למלכותו הצהיר אחנתון על גרסה רדיקלית יותר של הדת החדשה שלו בכך שהצהיר כי אתון אינו רק האל העליון, אלא האל היחיד, וכי אחנתון, הוא היחיד שיכול לגשר בין אתון לעמו. הוא אף הציג רצח טקסי של אמון, והורה על הריסה של מקדשיו בכל מצרים. פעולה זו הייתה התקפה חזיתית על הכמורה של אמון, שהייתה בעלת כוח פוליטי וכלכלי רב במצרים.

אחנתון ומשפחתו סוגדים לאל אתון

אחנתון, שנודע כאמנחותפ הרביעי בראשית מלכותו, היה פרעה שמו של אתון גם נכתב אחרת לאחר השנה התשיעית, על מנת

חדשה, אלא דת מונולטרית מהסוג שהיה קיים במקומות מסוימים במסופוטמיה, שמשמעותה הייתה אמונה שקיימים אלים נוספים, אולם המאמינים באותה דת מחויבים לעבוד אל אחד בלבד.

המשך המחקר הארכיאולוגי חשף תמונה שונה - המהפכה הדתית של אחנתון לא הייתה אלא החלפת אל שמש אחד ('אמון') באל שמש שני ('אתן'). כלומר, הדת החדשה הייתה הנתאיזם, דת שבה קיים אל ראשי אחד ולצידו אלוהויות משנה. בהפירות של הארכיאולוג פיטרי בעיר אחתאתן נתגלתה מערכת שלמה של אלוהויות שהתקיימה בדת זו - כל האלים והאלות של מצרים מופיעים בעיר של אתן, מלבד אלי השמש. האלוהויות הופיעו בצורה של ציורי קיר, כולל בציורים של אחנתון ומשפחתו כשהם סוגדים לשמש, בסיתות בקברים, בצורה של פסלים, קמעות, חותמות, תבניות ועוד. מערכת האלים שנתגלתה באחתאתן כללה את חתחור-אלת האהבה, שו, תפנות, בסת, איסיס, בס, טאוורת, אתום, מאעת, מות, סחמת, וואג'ית, רחת ועוד. מתברר שרק אלי השמש הקודמים - רע, אמון, אוסיריס, סת והורוס - הוזכרו בדת החדשה של אחנתון, ומקדשיהם הושחתו. תופעה זו ידועה בהיסטוריה של מצרים, כאשר מלך חדש שעלה לשלטון הביא עמו את אל השמש שלו, שאליו הוא סגד.^[1]

3 משפחה

שנת נישואיו של אחנתון לנפרטיטי אינה ידועה. אך היו להם שש בנות ידועות:

- מרית אתון - 2 שנה
- מכת אתון - 3 שנה
- אנכי שנה-אמון, בעתיד המלכה של תות-ענה-אמון - 4 שנה
- נפר נפרו אתון-תא-שרית - 6 שנה
- נפר נפרו רע - 9 שנה
- סתפ נא רע - 11 שנה

מכל אהבותיו הידועות או האפשריות שלו, הידועות ביותר הן:

- תיא, אימו. שתיים עשרה שנים לאחר מותו של אמנחותפ השלישי, היא עדיין מזכרת בכתובות כמלכה ואהובה על המלך. הוצע כי אחנתון ואימו היו שניהם מלכים בתקופה זו עד למותה, דבר שהיה נחשב כגילוי עריות בתרבות זו.
- נפרטיטי, מלכתו העיקרית.
- קייה, מלכתו השנייה.
- ענחס נפ אתון, בתו השלישית ואשתו האחרונה הידועה. הם נישאו בשנתו האחרונה. היא כנראה ילדה לו בת, ענחס נפ אתון-תא-שרית. לאחר מותו, ענחסנפאתן נישאה ליורשו, תות-ענה-אמון.

4 ירושה

קיים דיון סביב השאלה האם אמנחותפ הרביעי ירש את הכתר לאחר מות אביו, אמנחותפ השלישי, או שהיה זמן מסוים של מלכות בו זמנית (עד 12 שנים לפי כמה אגיפטולוגים).

להדגיש את הרדיקליות של השלטון החדש. הפולחן כלל איסור על פסלים של אתון, חוץ מאשר העיגול של השמש, כאשר הקרניים צוירו עם ידיים, שכנראה ייצגו את הרוח הלא נראית של אתון, המעניקה חיים לכל, שבאותו זמן נחשב לא רק כאל השמש, אלא כאל אוניברסלי.

השלב הראשון של האתניזם נראה כסוג של הנתאיזם המוכר בדת המצרית, אך הצורה המאוחרת נראית כפרוטו-מונותאיזם.

סגנונות האמנות שפרחו בתקופה קצרה זו היו שונים באופן מובהק מאמנות מצרית אחרת, והוצגו בהם עיוותים גופניים שונים, כמו ראשים מאורכים ובטן בולטת, כיעור מוגזם ויפיה של נפרטיטי. בפעם היחידה באמנות המצרית המלכותית, משפחתו של אחנתון צוירה באופן נטורליסטי במובהק, והם אף מראים חיבה אחד לשני. נפרטיטי גם נמצאת על יד פרעה בפעולות שבדרך כלל רק פרעה היה יכול לעשות, והדבר מרמז כי היא הגיעה להשפעה בלתי רגילה עבור מלכה. ייצוגים אמנותיים של אחנתון מראים אותו באופן נשי ביותר, עם איברים דקים, בטן בולטת וירכיים רחבות, דבר שהעלה תאוריות קונטרברסליות כי הוא בעצם היה אשה המתחזה לגבר, דבר שידוע כי קרה בפוליטיקה המצרית פעם או פעמיים, או שהוא היה דו-מיני או שהיה במצב בין-מיני אחר. יש שהציעו גם כי משפחתו סבלה מתסמונת מרפן, היוצרת תווי פנים מאורכים, העשוי להסביר את מראהו. אך ממספר מקורות עולה כי ייצוגים פרטיים של אחנתון, בניגוד לאמנות הרשמית, הראו אותו כרגיל למדי; מעבר לכך, דמויות מובילות מתקופת עמרנה, מלכותיות ואחרות, הוצגו גם הן עם המאפיינים האלה, דבר שמעלה אפשרות כי הייתה סיבה דתית כלשהי לייצוג זה.

עדויות חשובות לגבי השלבים המאוחרים של מלוכת אחנתון הגיעו מגילוי מכתבי אל-עמארנה. מכתבים אלה כנראה נזרקו על ידי סופרים לאחר שהועתקו לפפירוס, והם מהווים אוצר בלום של מכתבי טבלאות החמר שנשלחו מהמצרים האימפריאליים ומבעלי הברית הזרים של מצרים. מהמכתבים עולה כי אחנתון היה מרוכז כל כולו בדתו החדשה, וכי הזנחתו את ענייני המדינה הביאה לחוסר סדר ברחבי האימפריה המצרית העצומה. המושלים והמלכים של הארצות הנשלטות שלחו מכתבים שבהם ביקשו זהב, וגם התלוננו כי מתעלמים מהם ומרמים אותם. בשלב מוקדם במלכותו, היה ריב בין אחנתון לבין מלך מיתני, לאחר מכן אחנתון חתם על הסכם עם החיתים כנגד עצתו של מלך מיתני, ואלה התקיפו את מיתני וניסו לבנות אימפריה משלהם. קבוצה אחרת של בעלי ברית למצרים שניסו למרוד בחיתים נוצחו, והם שלחו לאחנתון מכתבים ובהם ביקשו תגבורת חיילים; הוא כנראה לא ענה לבקשתם.

2 מונותאיזם או הנתאיזם

האגיפטולוג הגרמני יאן אסמן (Jan Assmann) טוען בספרו "משה המצרי" (Moses the Egyptian) שאחנתון היה מבשר המונותאיזם בכך שהיה הראשון בכך שהצהיר כי אתון הוא לא רק האל העליון, אלא האל היחיד.

הרעיון של אחנתון כחלוץ המונותאיזם קודם על ידי זיגמונד פרויד בספרו **משה האיש ואמונת היחוד** וכך נכנס לתודעה הציבורית. הסבר אלטרנטיבי מהעת האחרונה, שמתבסס על פרשנות של ההיסטוריה המקראית והמצרית, מציע כי משה ואחנתון היו אותו אדם. פרופ' יהודה אליצור הציע כי יוסף הוא זה שהשפיע על אחנתון לעבור לאמונה באל אחד. לעומת זאת יש הטוענים שהיו אלה אשתו נפרטיטי ואמו, שהיו שתיהן ממוצא כנעני, מסביבה שבה נפוצו רעיונות מונותאיסטיים-מונולטריים. לפי הפרשנות המקובלת לא הייתה כוונתו של אמנחותפ ליצור דת מונותאיסטית

ובדומה לכך למרות שמקובל כי סמנחכרע (אחיה של נפרטיטי) ואחנתון מתו בשנה ה-17 למלכותו, לא ברור האם סמנחכרע מלך יחד עמו שנתיים או שלוש לפני מותו, וכן האם סמנחכרע חי לאחר מות אחנתון.

היורש הבא היה בוודאות תות ענח' אמון (בתחילה – תות-ענח אתון), שעלה לכס המלכות בגיל שמונה, כאשר הארץ נשלטה על ידי השר הראשי, (והפרעה הבא), איי (אחיה של תיאיי ואביהם של סמנחכרע ונפרטיטי). תות-ענח' אמון כנראה היה אחיו הצעיר של סמנחכרע ובנו של אמנחותפ השלישי או של אחנתון.

עם מותו של אחנתון, כת האתון שהקים הפסיקה לפעול כמעט מיד. תות-ענח אתון שינה את שמו לתות-ענח' אמון בשנה השלישית למלכותו (1348 או 1331 לפנה"ס) ונטש את אחתאתון, והעיר הפכה לעיי חורבות. המקדשים שאחנתון בנה, כולל המקדש בנוא אמון, יצאו משימוש בימי יורשיו איי וחורמחב, שמיחזרו אותם כמקור טוב לחומרי בניה וכעיתורים למקדשיהם-הם. הכתובות שהוקדשו לאתון הושמדו ונמחקו.

נטישתה של העיר הקלה על הארכאולוגים להשוות את הממצאים שנמצאו בה לממצאים באתרים אחרים, מכיוון שהעיר הייתה מיושבת תקופה קצרה בלבד.

כמו כן, אחנתון, סמנח כארע, תות ענח' אמון ואיי נמחקו מהרשימות הרשמיות של הפרעונים, שבמקום זה מצהירים כי אמנחותפ השלישי נורש ישירות על ידי חורמחב. דבר זה כנראה מעיד על ניסיון של חורמחב למחוק כל זכר לאתניזם ולפרעונים שהיו קשורים אליו. שמו של אחנתון לא הופיע באף אחד מרשימות הפרעונים שנוסחו בידי הפרעונים המאוחרים, ורק בסוף המאה ה-19 נתגלתה זהותו מחדש, והשרידים של מלכותו נמצאו בידי הארכאולוגים.

5 ראו גם

- Kv55

6 לקריאה נוספת

- זאהי הוואס, סודות במשפחת המלוכה של המלך תות, נשיונל ג'יאוגרפיק, גיליון 148, ספטמבר 2010

7 קישורים חיצוניים

- אהרן קמינקא (תרגום לעברית), ההמנון של המלך פרעה אהנ-אטון על השמש, דבר, 17 באפריל 1941
- ביוגרפיה העוסקת בקשרי המשפחה שלו

8 הערות שוליים

- [1] אירית יעקב, אחנתון - המונותאיסט הראשון?, באתר חדשות מחלקה ראשונה (News1), 24 בפברואר 2013

9 מקורות הטקסט והתמונה, התורמים והרשיונות

1.9 טקסט

- **אזהנתון מקור** <http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%97%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F?oldid=16761868> תורמים: דוד שי, Eranb, Robbot, אסף צ, Deror avi, QWERTY, עמית אבידן, טרול רפאים, Ladypine, משה וזהו, אביעד, JavaMan, YurikBot, טיפס ט"ו בשבט, שלומית ליר, Zwobot, אריה ענבר, Aviados, דניאל צבי, שנילי, WJ, דתי ברשת, JAnDbot, Ranbar, Thijs!bot, TuvicBot, Eldad, Dxr, TuvicBot, SieBot, ליר, Ovedc, TXiKiBoT, Yonidebot, Alonr, Atbannett, איתן, Shailevi8, VolkovBot, Yoavd, שמעיה, טוסברהינדי, ArnoldPettybone, Arnol, Luckas-ט-בוט-זרם, CarsracBot, איש השלג, Alexbot, Purbo T, BOTarate, WikiDreamer Bot, נריה אישרי, OKBot, AlleborgoBot, DragonBot, Maximberm, GhalyBot, BajanZindy, Amikamraz, Dinamik-bot, סמי, bot, Naida, ArthurBot, GeshemKach, Hanay, Xqbot, Matanyabot, Liadmalone, רפאל גורי, קרלוס הגדול, OfekBot, Itzuvit, דניג, גנדלף, Yair9a, Legobot, Dexbot, אהנתון, יובלאל וגם אנונימי: 14

2.9 תמונות

- **קובץ:Aten_disk.jpg מקור:** http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Aten_disk.jpg רישיון Public domain תורמים ? האמן המקורי ?
- **קובץ:Commons-logo.svg מקור:** <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Commons-logo.svg> רישיון Public domain תורמים This version created by Pumbaa, using a proper partial circle and SVG geometry features. (Former versions used to be slightly warped.) האמן המקורי SVG version was created by User:Grunt and cleaned up by 3247, based on the earlier PNG version, created by Reidab
- **קובץ:Disambig_RTL.svg מקור:** http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Disambig_RTL.svg רישיון CC-BY-SA-3.0 תורמים rotemliss האמן המקורי rotated by author from Image:Disambig.svg
- **קובץ:GD-EG-Caire-Musée061.JPG מקור:** <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cc/GD-EG-Caire-Mus%C3%A9e061.JPG> רישיון CC BY-SA 2.5 תורמים ? האמן המקורי ?

3.9 רישיון לתוכן

- Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0